

Jasmina Vrebić, Tomislava Kesegić, Ana Brekalo
GLAGOLJIČNI GRAFEMI KAO SASTAVNICE PORUKE:
„KAKO LJUDI MISLITE DA JE ON NAŠ MIR. BUDITE
TVRDI U VJERI.“

Sažetak

Rad se bazira na tumačenju simboličkih značenja pojedinih glagoljičnih grafema u azbučnom nizu koji tvore i prenose određenu poruku, jer svako glagoljično slovo ujedno je i znak sa skrivenim konotacijama. Simbolika se prije svega odnosi na prvotni, trokutasti oblik glagoljice. Oblici pojedinih slova izvodili su se iz posebnoga lika, mandale ili rozete, u kojemu su sadržani neki temeljni simboli kršćanskoga svjetonazora, a pod utjecajem kršćanstva upravo se i razvijaju tumačenja svakog pojedinog slova, čemu svakako treba pridodati i njihovu brojevnju vrijednost koja dopunjuje i zaokružuje svaki simbol. Ovakva poimanja, koja se temelje na teologiji, filozofiji, pa i geometriji, osnova su danas najraširenije, ćirilometodske teze o postanku glagoljičnih pismena. Poruka koju glagoljićni grafemi prenose trajna je i u njoj su utkane neke temeljne postavke kršćanstva te stoga uvijek predstavlja zanimljiv materijal za daljnja promišljanja.

Ključne riječi: glagoljica, poruka, simbolika, mandala, kršćanstvo, ćirilometodska teza

Uvod

Glagoljica, pismo nastalo u drugoj polovici 9. stoljeća, imalo je značajan utjecaj na razvoj hrvatske kulture i pismenosti. Njome su pisani brojni staroslavenski tekstovi hrvatske redakcije, prvenstveno crkvene bogoslužne knjige, ali i hrvatski tekstovi različitih svjetovnih namjena. Glagoljica je pismo sastavljeno za starosla-

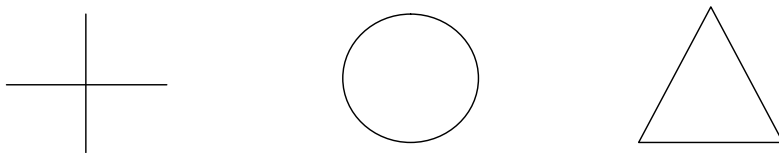
venski jezik koji su kao književni utemeljila Sveta Braća (Konstantin-Ćiril i Metod) za Slavene. Cilj je ovoga rada opisati simboličko značenje pismena koja poredana u nizu odašilju poruku: *Kako ljudi mislite da je on naš mir. Budite tvrdi u vjeri*. Kao glavni izvor i pomoć pri tumačenju poslužile su *Gramatozofigja Konstantina Filozofa Solunskoga* Slavomira Sambunjaka, *Simbolika brojeva* Tine Germ te roman *Az Jasne Horvat*.

O glagoljskoj pismenosti

Pismenost, prije svega, obuhvaća poznavanje pisma te umijeće čitanja i pisanja. Osim toga odnosi se i na sposobnost pronalaženja, razumijevanja i uporabe informacija s ciljem osobnog napredovanja i odvijanja komunikacije. Svako slovo predstavlja znak, a svi znakovi u nizu oblikuju pismo kao poruku. Pisani tekstovi i sam sustav znakova koji ih čini prvorazredni su pokazatelji opsega svake nacionalne kulture – po svojem sadržaju, jeziku kojim su napisani, ali i po likovnoj estetizaciji pojedinih grafema. Hrvatska kultura, tj. njezina dijakronija, određena je prepletanjem triju pisama – latinice, glagoljice, hrvatske ćirilice (bosančice) i triju jezika – hrvatskoga, latinskoga i staroslavenskoga hrvatskog tipa. (Hercigonja, 1994: 6)

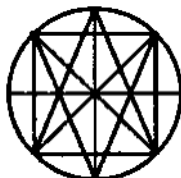
Za Slavene i njihove komunikacijske potrebe, ali i pismovnu produkciju, osobito značajna bila je glagoljica, *pismo dano od čovjeka* kojega je, prema uvjerenju Crnorisca Hrabra, nadahnuo sam Bog, te je to pismo prema tome i znakovito i sveto. Dioba glagoljice trostruka je – poznati su njezini obli, uglati i trokutasti oblici. Promišljajući o glagoljskom pismu lako je uvidjeti da je ono vrlo jedinstveno i zanimljivo zbog činjenice da ga je sastavio jedan čovjek, duboko human i religiozan, odgojen na teologiji svetoga Pavla na koju se tada, u vrijeme kada je glagoljica stvorena, ne poziva ni latinska ni grčka crkva. Iako postoje različite teorije o postanku i podrijetlu glagoljice, u ovom radu polazimo od danas najprihvaćenije – da je njezinim autorom Konstantin-Ćiril Solunjanin, čijom je zaslugom udaren temelj pismenosti i civilizacije svih slavenskih naroda. Hrvati dolaze u doticaj s djelom Svete Braće između 60-ih i 80-ih godina 9. stoljeća, u razdoblju vladavine knezova Domagoja i Branimira. (Hercigonja, 1994: 27)

Glagoljica je prema poretku svojih sastavnica (azъ, buky, vědě...) azbučni pismovni sustav u kojem svako slovo ima svoje leksičko ime koje je moguće opisati. Budući da je svako pojedino slovo ujedno i (jezični) znak, moguće ga je tumačiti i na simboličkoj razini – i kao izraz i kao sadržaj. Iskoristivši navedenu filološku zadanost, Konstantin-Ćiril svoj je cijeli pismovni sustav uredio prema vlastitu shvaćanju (i shvaćanju svoga vremena) vjere, kulture i likovnosti. On je zasigurno znao da je pismo likovni fenomen i da je u temelju svakog lika geometrijski element koji je služio kao polazište prilikom stvaranja slova. Dokaz tome tri su temeljna elementa koja čine osnovu simbolike glagoljice – Konstantin koristi trokut koji označava Sveto Trojstvo, krug kao znak savršenosti, vječnosti i cjelovitosti Boga te križ kao Kristov znak otkupljenja (Slika 1.). Izvodio ih je iz lika koji se naziva mandala ili rozeta, iz kojeg se lako izvode sva glagoljska slova, a i većina ostalih slova alfabeta poteklih iz grčkoga pisma (Slika 2.). (Sambunjak, 1998: 190)

Križ – simbol Kristove muke   Kružnica – simbol beskonačnosti   Trokut – simbol Sv. Trojstva i cjelovitosti Boga

Slika 1. *Tri temeljna elementa koja čine osnovu simbolike glagoljice*

Slika 2. *Konstantinova mandala ili rozeta iz koje izvodi glagoljična slova*

Glagoljični grafemi – nositelji važne poruke

Od iznimne je važnosti za glagoljicu Konstantinovo znanje o tome da je u temelju pisma, kao i u temelju likovnosti, ono što je zajedničko biti spoznaje: jezik i simbol. Jezik, slikarstvo i pismo oblici su simboličkoga mišljenja. Jednostavnije rečeno, čvrste granice između pisma i umjetničkoga likovnog izraza nema, a Konstantin je toga svakako bio svjestan, jer svaki od njegovih grafema sadrži i dodatnu simboliku i značenje. (Sambunjak, 1998: 165) Stojeći u određenom nizu, prenose poruku o kojoj postoje mnoga tumačenja, a zanimljivo ju je proučavati i danas.

U okviru poruke *Kako ljudi mislite da je on naš mir. Budite tvrdi u vjeri.* (koja je zapravo nastavak poruke sadržane u prvih devet slova azbučnoga niza: *Ja koji poznajem slova kažem da je vrlo dobro živjeti na zemlji.*) nastojat će se objasniti uloga i simbolika svakoga slova. Poruka posredovana glagoljičnim grafemima k (ⲕ), l (ⲙ), m (ⲛ), n (ⲏ), o (Ⲑ), p (ⲑ), r (ⲓ), s (Ⲕ), t (ⲕ) glasi: *Kako ljudbje myslite naš6 on6 p6koi. R6ci slovo tvr6do.* Poruka je prožeta kršćanskim svjetonazorom, kao i cijelo glagoljično pismo, a to je vidljivo već i iz prepoznatljivog imena svakoga slova koja se zajedno povezuju i čine jedinstveni niz sa značenjem. Isto tako, ime svakoga slova nosi određenu brojevnju vrijednost, a već su i stari Egipćani i Sumerani brojevima pripisivali božansku prirodu, magijsku snagu i simboličke sadržaje. (Germ, 2004: 5) Konstantin se oslanja na učenje Pitagorejaca i njihovo poimanje brojeva u kojima očituju kozmički red. Uvažavao je pitagorejsko pravilo o božanskom tetrakisju prema kojemu je zbroj prvih četiriju brojeva jednak broju deset (koji je simbol prave vjere, spasenja, stvaranja i svijeta uopće) te prema tome stvara i raspoređuje svoju simboliku u glagoljici. (Lukić, Blažević-Krezić, Babić-Sesar, 2012: 24)

Slovo K (*kako* – ⲕ) dvopotezno je slovo čiji oblik u glagoljičnom pismu podsjeća na korijen, klicu, travku ili sjeme te već samim time može simbolizirati počec-

tak, milost i rađanje novog života. Što se tiče njegove brojevne simbolike, predstavlja broj 40 koji je još u antici bio simbol svijeta u njegovoj četvero-desetičkoj osnovi. U kršćanskoj ikonografiji taj broj nosi pozitivno značenje, jer označava zemaljski život i strpljivo očekivanje spasa, ali i vrijeme posta, kazne ili pokore, čime se otkriva i njegovo negativno značenje. Pozitivne i negativne konotacije broja 40 mogu se dovesti u vezu s porukom: postavši kršćani, ustrajanjem i tvrdoćom u vjeri, možemo očekivati spas i milost, a milost je uočljiva u četirima evanđeljima koja nadopunjuju Božji zakon, odnosno, njegove zapovijedi. U suprotnom, slijedi pokora i kazna, što ukazuje na negativno značenje četrdesetice koje su kršćanski pisci objašnjavali na različite načine, ali skoro svi se oslanjaju na umnožak 4×10 (kao što je slučaj u navedenim primjerima). Po uzoru na ove primjere Grgur Veliki piše da je tijelo, kojim grijeshimo protiv deset Božjih zapovijedi, sastavljeno od četiri elementa te se moramo četrdeset puta pokoriti. Broj 40 u Svetom pismu ima posebno značenje: Izraelci su nakon izlaska iz egipatskog ropstva na putu prema Obećanoj zemlji proveli u pustinji 40 godina; Isus je, kao i Mojsije, 40 dana i noći molio i postio u pustinji; prorok Ilija je 40 dana putovao na Božju goru Horeb; a 40 je dana neprestano kišilo u vrijeme potopa kojim je Bog očistio grješni svijet koji ima 4 dijela. Također, najveći kraljevi u povijesti Izraela, David i Salomon, vladali su po 40 godina, iz čega možemo iščitati plodno ispunjenje zemaljskog života, što se opet može povezati sa samim oblikom slova K – podsjećajući na korijen ili klicu, označava nešto plodno. (Čunčić, 2003: 99) Navedeno se opet može dovesti u vezu s porukom, jer biti tvrd u vjeri znači dopustiti toj klici, koja je oduvijek u nama, da raste i ukorijeni se u čitavom čovjekovu biću. Ako pojedinac ustraje u vjeri, naučit će se oduprijeti iskušenjima koja nosi zemaljski svijet te će u njemu sve više rasti želja za nebeskim, budući da je naš dom u Bogu.

Slovo L (*ljud6je* – **ll**) može se protumačiti kao simbol Lune (mjeseca) i svjetlosti, odnosno, svaki isječak slova pokazuje određenu mjesečevu mijenu. (Čunčić, 2003: 101) S tim simbolizmom u vezu možemo dovesti i brojevno značenje ovoga slova, a to je broj 50 koji je znak milosti i otpuštanja grijeha, pojave svjetlosti u ljudskome životu. A svjetlost će se pojaviti ukoliko budemo tvrdi u vjeri i vjerovali da je Isus taj koji pruža mir. Uzimajući u obzir sam naziv slova L (*ljud6je*), pretpostavljamo da je Konstantin mislio prije svega na Slavene, kojima je pismo i namijenio. Oni su bili ti koji govore i koji se jezikom međusobno sporazumijevaju te predstavljaju one pismene, one kojima je poruka o tome da trebaju biti uzorni kršćani upravo i namijenjena. Ukoliko svoju vjeru uistinu i njeguju, odnosno upotrijebe svojih pet osjetila u službi deset Božjih zapovijedi, ponovno se dolazi do broja 50 koji označava svjetlost i obećanu nagradu nakon pobožnog života – dolazak u raj.

M (*myslite* – **ml**) pokriva tri četvrtine Konstantinove mandale i svojim oblikom predstavlja tri četvrtine zemaljske površine prekrivene morem. (Čunčić, 2003: 99) Brojevna vrijednost glagoljičnoga *myslite* je 60. Riječ je o broju koji simbolizira kozmičku potpunost, odnosno idealnu mjeru kozmosa. Savršenost vjere pravog vjernika u broju 60 iskazuje se kroz izvršavanje deset Božjih zapovijedi sa šest djela milosti, čemu treba težiti svaki čovjek. Po Frani Paru Konstantinov niz znakova otvara znak križa – *signum absolutus*, a zatvara ga *signum totus* – četveročlano slovo

M – *mir*. U tom slučaju ne misli se na mir u značenju slova P (*pokoi*), već na svijet, odnosno svemir (stsl. mir = svijet). Upravo zato Konstantin ovo slovo postavlja u središte svoga azbučnog niza, a u središtu kozmosa, tj. svijeta nalazi se Isus čijeg se učenja trebamo tvrdo držati kada mislimo o kršćanstvu, tj. da shvatimo svoju vjeru.

N (*naš6* – **Ϸ**) u glagoljičnoj je grafiji predstavljalo morske nemani i sisavce kao što su kitovi i dupini. (Čunčić, 2003: 104) Simbolika broja koji slovo N označava, 70, slična je onoj broja 50, tj. pronalazimo je u odrješenju i nebeskoj nagradi za uzoran život. Takva simbolika značajna je po raščlanjivanju broja 70 na jednadžbu $5 \times 14 = 70$, kao znaka odrješenja od grijeha koje se nastoji postići s pet osjetila, ispunjavanjem deset Božjih zapovijedi i naukom četiriju evanđelja, a to odrješenje najlakše je postići poštivanjem poruke koju skup navedenih grafema prenosi. Toga će se pridržavati oni koji su mudri, a broj 70, pa samim time i slovo N, simbolizira upravo mudrost.

Slovo O (*om̃* – **ϸ**) znak je ognja ili svjetlosti i zauzima desnu polovicu rozete iz koje izlazi. Lijeva, neispunjena strana rozete, predstavlja tamu, koja je znak odsutnosti bića, praznine i pustoši. Prema tome, slovo O kao dio rozete govori o punini stvaranja te savršenstvu prvoga dana stvaranja. Također, u jezičnom smislu, označava i treće lice jednine – osobnu zamjenicu on, a u ovom kontekstu misli se upravo na onoga koji treba utvrditi vjeru u nama, na Isusa Krista koji sam po sebi simbolizira svjetlost. Isus predstavlja Riječ, tj. Logos u filozofiji Ivana Evanđelista. Kada se Logos utjelovi i postane Isus Krist tada započinje potpuno nova povijest, razdoblje tame ostaje u pozadini, a u prvom planu je novi početak i svjetlost, baš kao u rozeti. Konstantinovo pismo stvoreno je radi Riječi Božje, u kojoj se nalazi spas, što se potvrđuje u svakom pojedinom glagoljičnom grafemu. U prilog tomu govori i broj 80 koji je sadržan u slovu O – vječna nagrada (odnosi se na poštivanje deset Božjih zapovijedi) dobiva se vjerom u Kristovo uskrsnuće (prisutno u značenju broja osam), a o tome govori i dio glagoljične paradigme – *Budite tvrdi u vjeri*.

P (*pokoi* – **Ϲ**) po obliku slovnog tijela predstavlja ptice koje lete. Pokoj znači mir, ali u ovom slučaju ne u značenju svijeta kao što je to bilo kod slova M, već upućuje na to da ljudi, Slaveni, svoj mir mogu pronaći jedino u Kristu. Iz njegove brojne vrijednosti – 90 iščitava se odrješiteljska simbolika (vjerom si omogućujemo otkupljenje i oprost). Osim Isusa kao Druge božanske osobe obuhvaćena je i slava Svetoga Trojstva, mudrost devetke i odličnost desetke i to na taj način da se u devedesetici nalazi tri puta trostruka desetka (prema pitagorejskom učenju 10 je savršen broj) – $3 \times 3 \times 10 = 90$.

Sljedeći se grafemi svojim značenjem vrlo jasno pozivaju na kršćanstvo i kršćansku spoznaju, te upućuju na to da budemo čvrsti u svojoj vjeri. Prvi među njima je R (*r6ci* – **Ϻ**) koji simbolički predstavlja ribe, a one su prvi simbol kršćanstva. Pet slova od kojih je sastavljena grčka riječ *ikhthys* (riba) tvore monogram od početnih slova grčkih riječi koje zajedno daju značenje *Isus Krist, Sin Božji, Spasitelj*. Riba se često javlja i kao simbol krštenja, jer kao što riba ne može živjeti izvan vode, tako i kršćanin može biti spašen samo preko krsne vode. (Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, 2000: 540) Navedeni je simbol važan i zbog toga što uz Ž (žive duše – **ϻ**), P (ptice – **Ϲ**), N (morske nemani – **Ϸ**) predstavlja sadržaj

stvaranja petoga dana. Naziv samog slova (*r6ci*) ima važnu ulogu u poruci *R6ci slovo tvrđo*. Potiče nas na buđenje, vjeru, spoznaju, shvaćamo ga u značenju *Reci, drži se Logosa! Postani kršćanin! Budi tvrd u vjeri!* Kada spoznamo svoju vjeru, trebamo je se čvrsto držati. Što se tiče brojevne simbolike, R predstavlja 100 koji je jedan od savršenih brojeva. Simbolizira cjelovitost, zaokruženost vremena i prostora te čvrstoću i postojanost, a to se ponovno može dovesti u vezu s ustrajanjem u vjeri. Sjetva starozavjetnog Izaka stostruko je rodila i to je bila njegova nebeska nagrada za dobra djela koja je činio za života. Isto tako, ukoliko smo tvrdi, čvrsti i postojani u vjerovanju, obećana nam je stostruka nagrada, tj. vječni život i nebeska sreća. To je dokaz Božje milosti, a Noina arka, kao jedan od najuvrženijih biblijskih simbola spasa i milosrđa, građena je stotinu godina.

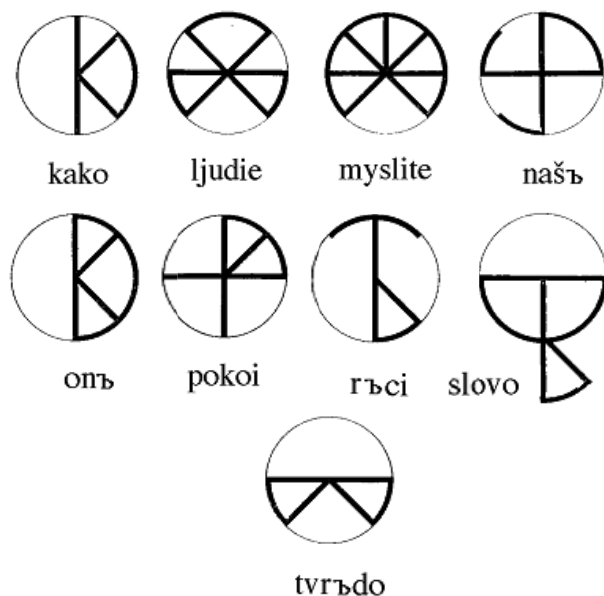
S (*slovo/Slovo* – Ϙ) je posebno značajno. Naziv *slovo* dolazi od slovititi, govoriti, reći, a slovo je Riječ, Logos, tj. Druga božanska osoba (*Iskoni bê slovo* – U početku bijaše Riječ, stoji u Ivanovu evanđelju). Osim toga, simbolika se toga slova veže i uz sunce u kojemu sve stvoreno nalazi svoj izvor i razlog postojanja – svoj početak. Povijest spasenja započinje kada se Slovo, Logos utjelovljuje, tj. postaje čovjekom, Isusom Kristom. U okviru poruke koja se ovdje tumači navedeni je grafem važan upravo zbog Isusove spasiteljske uloge koja nas potiče na vjerovanje. Slaveni se izjednačuju s dionicima Logosa, odnosno, oni su ti koji se trebaju držati Riječi Božje, a kada ju shvate i prihvate, trebaju se tvrdo držati toga. Slovo S hrvatski glagoljaši u svojim kodeksima kasnije oblikuju kao sovu, koja simbolizira mudrost. Na taj način ponovno je simbol Logosa (mudrost) uveden u pismo. Koliko je to značajno, govori i jedan od najdubljih tekstova u kršćanstvu, početak Ivanova Evanđelja: *Iskoni bê Slovo, i Slovo bê u Boga, i Bogъ bê Slovo*. Konstantin ga je utkao u svoje pismo upravo zbog velikog simboličkog značenja. Slova čine jezik, a jezik je u Konstantinovo vrijeme (osim svog uobičajenog značenja) označavao i narod. Upravo su narodu slova i namijenjena. Brojčana oznaka slova S je 200, a predstavlja savršenstvo svetih koji ne nastoje samo izvršavati zapovijedi dekaloga¹, nego se trude dvostruko više kako bi ispunili i evanđeoske savjete.

Slovo T (*tvrdo* – ϑ), nalazeći se na sredini rozete, simbolizira tvrdoću međe – nebeskog svoda, a njime su nebeske vode odvojene od zemaljskih. (Čunčić, 2003: 98) Grci su ga preuzeli od Feničana, tj. njihovog slova *TAU* koje je vrlo slično obliku križa, a označavalo je *znak*. (Horvat, 2009: 216) Ono bi u analizi prije svega predstavljalo ustrajanje u Isusovu učenju, tj. u vjeri. Jednom kada spoznamo, toga se trebamo tvrdo držati i ne posustajati. Brojevnost ovoga slova može se povezati s tvrdoćom u vjeri. T označava broj 300 koji se veže uz Gideona opisanog u „Knjizi o sucima“ i njegovo suprotstavljanje s 300 ljudi višestruko jačoj vojsci. Uz Božju pomoć i ustrajanje uspio ih je nadvladati. Jednako tako ljudi mogu uspjeti u svojim ciljevima vjerujući čvrsto u Isusa Krista.

U poruci *Kako ljudbje myslite naš6 onъ pokoi. R6ci slovo tvrđo* sažeta je humanistička teologija o ravnopravnosti i jednakoj vrijednosti svih ljudi, ali i temelj

¹ Dekalog ili Deset Božjih zapovijedi skup je zakona što su ga Izraelci, prema biblijskom izvještaju, primili od Boga na planini Sinaju preko proroka Mojsija nakon prelaska preko Crvenog mora i izlaska iz egipatskog sužanjstva oko 1200. g. pr. Kr. Dio je zbirke zakona poznate pod nazivom *Zakon* (heb. *Tora*) ili *Mojsijev zakon*.

kršćanstva i vjere uopće. Ako, kako to propovijeda kršćanski svjetonazor, vjerujemo u Isusa Krista, prihvatimo Logos, Slovo, te držimo da je on naš mir i budemo tvrdi u vjeri, osigurali smo si otkupljenje grijeha i nebesku nagradu, tj. dolazak u raj i pravo na vječni život.

Slika 3. *Glagoljični grafemi koji su sastavnice poruke: „Kako ljudi mislite da je on naš mir. Budite tvrdi u vjeri.“*

Glagoljica i suvremenost

U suvremenom dobu rijetka je mogućnost pojavljivanja nečega poput glagoljice, nečega što će u sebi imati utkanu simboliku koju je moguće tumačiti na više razina i što će uvijek iznova iznenaditi brojnošću različitih shvaćanja o njezinu postanku. U današnje vrijeme na neki način stvara se „nova religija“ pod utjecajem reklama, medija i masovne potrošnje. Ono što oni propagiraju dolazi u središte pozornosti, ostvaruju se velike zarade, a korist od toga kratkoga je vijeka. Za razliku od toga, poruka utkana u glagoljicu je trajna, njezino značenje ne može se „istrošiti“ i uvijek će ponuditi jasnu spoznaju kršćanskih istina i tajni. Glagoljična su slova istovremeno pismo, slika i znak što pridonosi njihovom magijskom i mitološkom karakteru koji zadržavaju kroz stoljeća. Upravo zbog svega toga uviđa se još veća vrijednost glagoljice, jer uvijek će prenositi mudrost i važnost vjerovanja, omogućavati uvid u drevnu simboliku i značenja, dok se danas i dalje postavlja pitanje što bi to moglo biti što bi naša civilizacija mogla ostaviti budućim generacijama, a da u sebi sadržava trajnu poruku kakvu sadrže glagoljični grafemi te u isto vrijeme korespondira i s brojnim drugim znanostima kao što su filozofija, matematika, geometrija ili teologija i na tim područjima pruža zanimljiv materijal za daljnja istraživanja.

Zaključak

Glagoljica je, kao jedno od triju hrvatskih tradicionalnih pisama, ostavila najdublji trag na području pismenosti i kulture hrvatskoga naroda. Podrijetlo i njezino širenje Hrvati najčešće vežu uz misionarski rad Konstantina Filozofa i njegova brata Metoda među Slavenima, iako postoje i druge teze o postanku i podrijetlu glagoljice. Prema toj, ćirilometodskoj, ujedno i najraširenijoj tezi, u oblikovanju glagoljičnih pismena korištena je teološka simbolika i geometrijska logika, koja je i ključ njihova tumačenja. Budući da svako slovo ima i određenu brojevnu vrijednost, ona je nezaobilazna u tumačenju njihova značenja. Započevši svoj slovni sustav slovom A (*az – Ѡ*) Konstantin ga nastavlja nižući grafeme tako da tvore određenu poruku, čija je trajnost i vrijednost prepoznatljiva i danas. Simbolika svakog pojedinog grafema izravno je utkana u smisao cijele poruke.

U aktivnoj uporabi na hrvatskom nacionalnom prostoru glagoljica je bila do 19. stoljeća, što ne znači da je sada u potpunosti pismo prošlosti za koje se zanimaju isključivo stručnjaci i poznavatelji kulturne baštine Hrvata. Mladi u školama nastavljaju tradiciju njezina ispisivanja, pa makar i u kratkom vremenu trajanja školskoga sata, a inozemni znanstvenici također shvaćaju značaj i ljepotu ovoga pisma. U novije doba glagoljica je digitalizirana, tj. dobila je svoj računalni oblik (različite inačice fontova), čime joj je omogućen život i u suvremenom, „digitalnom tisućljeću“. Sve dok se proučava, ispisuje i pojavljuje u bilo kojem obliku glagoljica živi svojim obnovljenim životom.

Literatura

- Bratulić, J. 1995. *Leksikon hrvatske glagoljice*, Zagreb: Minerva
- Čunčić, M. 2003. *Oči od sunca, misal od oblaka: izvori hrvatske pisane riječi*, Zagreb: Školska knjiga
- Germ, T. 2004. *Simbolika brojeva*, Zagreb: Mozaik knjiga
- Hercigonja, E. 1994. *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb: Matica hrvatska
- Horvat, J. 2009. *Az*, Zagreb: Naklada Ljevak
- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 2000., ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost
- Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*, 2004., ur. Stjepan Damjanović [et al.], Zagreb: Matica hrvatska
- Miliša, Z. 2006. *Manipuliranje potrebama mladih*, Zagreb: MarkoM usluge d.o.o.
- Sambunjak, S. 1998. *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga: hipoteza o postanku i značenju glagoljice*, Zagreb: Demetra
- Žubrinić, D. 1996. *Hrvatska glagoljica: biti pismen - biti svoj*, Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), Element

Internetski izvori

Lukić, M.; Blažević-Krezić, V.; Babić-Sesar, T., 2012. „Filozofsko-simbolički ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskoga tetrakisa“, u: *Lingua Montenegrina: časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja*, god. V, sv. 2, br. 10, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, <http://www.icjk.me/lm/files/LM10.pdf> (stranica posjećena 25. siječnja 2013.)

Deset Božjih zapovijedi ili Dekalog, http://hr.wikipedia.org/wiki/Deset_Bo%C5%BEjih_zapovijedi (stranica posjećena 25. siječnja 2013.)

Izvori ilustracija

Čunčić, Marica, *Granice geometrije i simbolike u glagoljskoj paleografiji*, http://bib.irb.hr/datoteka/335643.Cuncic_Granice_geometrije_i_simbolike_u_glagoljskoj_paleografiji.pdf (stranica posjećena 25. siječnja 2013.)